

Ēriks Jēkabsons

STĀVOKLIS ZIEMEĻLATVIJĀ 1919. GADA SĀKUMĀ: VALKAS LATVIEŠU SABIEDRISKĀ DARBINIEKA OTO HASMAŅA LIECĪBA

Kopš viduslaikiem tagadējā Ziemeļvidzeme un Dienvidigaunija atradās vienotu administratīvu veidojumu robežās, kā rezultātā šeit bija novērojama iedzīvotāju – latviešu un igauņu etniskā sajaukšanās, kas 20. gadsimtā, Latvijai un Igaunijai kļūstot par neatkarīgām valstīm, izraisījis zināmas teritoriālas nesaskaņas un pat strīdus. Galvenokārt tie skāra apgabala nozīmīgāko centru – Valku un apkārtējos pagastus. Pašā Valkas pilsētā pirms Pirmā pasaules kara latviešu iedzīvotāji bija nelielā pārsvarā, taču igauņu varas iestāžu veiktajā iedzīvotāju reģistrācijā 1919. gada 1. augustā fiksēti 7705 igauņi, 6560 latvieši, 784 ebreji, 481 krievs, 337 vācieši un 310 citu tautību pārstāvji. Igauņiem pilsētā piederēja vairāk nekustamo īpašumu nekā latviešiem (attiecībā 5:3), tomēr Lugažu un Putraskalna priekšpilsētas bija latviskas (pirmajā – 1372 latvieši un 326 igauņi, otrajā – 256 latvieši un 148 igauņi), savukārt Purakulas priekšpilsēta – izteikti igauņiska. Latviešu apdzīvotas teritorijas atradās arī tagadējā Igaunijas teritorijā un otrādi, piemēram, igauņi apdzīvoja Liellugažu muižas apkārtni, strīdīga bija Veclaicenes pagasta piederība, kur igauņi veidoja pavisam nelielu vairākumu, utt. Rezultātā vēlāk Latvijas un Igaunijas robežstrīdu 1920. gada jūlijā atrisināja jaukta robežkomisija Lielbritānijas pārstāvja Džeimsa Simpsona (*Simpson*) vadībā, Valkas pilsētu sadalot divās daļās (ar rezultātu nebija pilnībā apmierināta neviena puse, kas kopumā ir diezgan likumsakarīgi).¹ Stāvokļa nopietnību šajā laikā apliecina arī fakts, ka netika pilnībā izslēgta pat bruņota konflikta iespēja ar igauņiem, no kā 5. jūlijā Latvijas ārlietu ministru Z. Meierovicu brīdināja diplomātiskais pārstāvis Parīzē Oļģerts Grosvalds: “Ja eventuāli ar igauņiem izceltos bruņota sadursme, tad atļaujtos aizrādīt, ka mūsu attiecības ar Sabiedrotajiem, kuras tagad ir labas, tiktu galīgi izpostītas un kopīgā Baltijas tautu lieta no tā ciestu augstākajā mērā. Tādēļ no tādas sadursmes visnotaļ jāizbēg.”²

1918. gada novembrī – pēc Vācijas impērijas sabrukuma Igaunija ieguva reālu neatkarību, un vairāku apstākļu sakritības rezultātā (liela igauņu karavīru skaita atrašanās dzimtenē, Somijas atbalsts u.c.) valdībai un armijas pavēlniecībai izdevās samērā ātri atbrīvot savu teritoriju no igauņu komunistu varas iestādēm, Sarkanās armijas un arī Padomju Latvijas armijas daļām. Tiesa, pirms tam arī igauņi bija spiesti atkāpties no Valkas, kuru viņi no paša sākuma uzskatīja par savu pilsētu (1918. gada 8. decembrī ar Latvijas varas iestāžu piekrišanu “pagaidām” Valkā izvietotās Igaunijas armijas Dienvidaustrumu “vienības” štāba priekšnieks informēja Latvijas Pagaidu valdības vadītāju Kārli Ulmani, ka vācu okupācijas iestādes pieprasījušas igauņiem atstāt Valku un pat “arestējušas” 50 šautenes, tāpēc, ievērojot “kopīgos mērķus”, tika lūgts K. Ulmanim panākt, lai vācieši netraucē igauņu aizsardzības darbību Valkā, – “izskatās, ka vācieši ar nodomu vēlas nodot mūs ar sasietām rokās bolševiku rokās”³). Tajā brīdī tas gan neko nedevis, un vēl nelielajiem igauņu spēkiem bija jāatkāpjas.⁴

Igaunijas armijas vienības jau 1919. gada 14. janvārī atbrīvoja Tartu un drīz pēc tam tuvojās Valkai. Janvāra beigās šeit norisa sīvas igauņu kaujas ar Padomju Latvijas armiju, kura centās noturēties Mehikormas–Rūjienas–Ainažu līnijā un darboties saskaņā ar Padomju Krievijas 7. armiju, kas vienlaikus mēģināja veikt ofensīvu Ziemeļigaunijā. Abi virzieni padomju pusei dažādu apstākļu rezultātā izrādījās neveiksmīgi, igauņi Padomju Latvijas uzbrukumu atsita un pārgāja pretuzbrukumā, bet 26. janvāra vakarā kaujas notika jau pavisam netālu no Valkas. Nākamajās dienās tās turpinājās Valkas ziemeļu pievārtē, apmēram 15–20 grādu salā abām pusēm ciešot smagus zaudējumus. 27.–31. janvārī igauņu spēki atbrīvoja visu Dienvidigauniju un dažus Latvijas pagastus, iegūstot bagātīgas trofejas, 31. janvārī Padomju Latvijas vienības atkāpās no Valkas, kurā nākamajā dienā iegāja Igaunijas armija, tajā pašā dienā ieņemot arī Veravu, bet 4. februārī – Pečorus, kas tai deva iespējas plašāk izmantot savā rīcībā esošos bruņotos vilcienus Pečoru–Valkas līnijā (atbildot uz to, padomju puse nekavējoties sabojāja posmus vēl savā rīcībā esošajās dzelzceļa līnijās no Valkas uz Vecgulbeni un Strenčiem).

12. februārī Igaunijas armija sāka jaunu uzbrukumu Ziemeļvidzemē, un cīņas norisinājās ar mainīgām sekmēm. Igauņu un Igaunijas armijā esošā somu vienība guva panākumus Alūksnes iecirknī, padomju puse sākumā zaudēja, bet tad ar 7. latviešu strēlnieka pulka uzbrukumu atguva Mazsalacu. 21. februārī somiem izdevās ieņemt Alūksni, bet pēc nedēļas – 28. februārī pilsētu atkal ieņēma 6. latviešu padomju strēlnieku pulks. Frontē arvien pamanāmāka bija latviešu strēlnieku daļu karavīru un virsnieku nevēlēšanās karot ar Igaunijas nacionālo armiju.

1919. gada 7. janvārī no Liepājas uz Tallinu kā Latvijas Pagaidu valdības militārais pārstāvis Igaunijā izbrauca kapteinis J. Zemitāns, kurš 20. janvārī panāca Igaunijas puses piekrišanu sešu latviešu pašsargsardzības rotu izveidošanai lielākajās Igaunijas pilsētās (Tallinā, Tartu un Pērnāvā) no tur esošo 19–35 gadus veco latviešu bēgļu un karavīru vidus.⁵ Janvāra beigās Tallinā personiski ieradās Pagaidu valdības vadītājs K. Ulmanis, iegūstot no igauņu puses principiālu piekrišanu latviešu karaspēka vienību izveidei Igaunijas teritorijā. Tālākās sarunas šajā jautājumā veda diplomātiskais pārstāvis J. Ramans un J. Zemitāns, kuri 18. februārī, būdami bez sakariem ar valdību Liepājā (esošās situācijas dēļ vienkārši nepastāvēja sakaru iespējas), parakstīja ar Igaunijas valdību vienošanos, kas paredzēja Igaunijas armijas palīdzību Latvijas teritorijas atbrīvošanā un Latvijas karaspēka izveidi Igaunijas armijas pakļautībā, taču Igaunijā saskaņā ar šo līgumu tika iekļauta Valka, pieci Valkas apriņķa pagasti, divi Valmieras apriņķa pagasti utt. (vēlāk Latvijas Pagaidu valdība atteicās atzīt līgumu par spēkā esošu, atsaucoties uz Latvijas puses parakstītāju pilnvaru trūkumu, kas saprotamu iemeslu dēļ izraisīja Igaunijas puses neapmierinātību un pat sašutumu).⁶

Pirmajos igauņu karaspēka atbrīvotajos Latvijas pagastos (Lodes, Ipiķu, Arakstes, Ņonu, Ternejas, Rūjienas) un Rūjienas pilsētā jau janvārī sāka atjaunoties sabiedriski politiskā darbība. 26. janvārī Ķirbēnos notika pirmā zemnieku sapulce, kurā tika nolemts veidot bruņotas patruļas un nosūtīt tās uz pagastiem. Tāpat tika nolemts aplikt pašiem sevi ar nodokli (trīs rubļi no pūrvietas) par labu jaunveidojamā karaspēka vajadzībām. Savukārt pēc Valkas atbrīvošanas ar vietējo latviešu sabiedrisko darbinieku un igauņu militāro varas iestāžu piekrišanu pilsētā un atbrīvotajā apriņķa daļā februāra beigās tika izsludinātas mobilizācijas, turklāt pirmajā no tām karaspēkā ieskaitīja 60 virsniekus un 1471 karavīru, daudzi no kuriem stājās ierindā ar saviem zirgiem un pat ratiem. Tomēr zināms saspilējums starp latviešu sabiedrību un igauņu varas iestādēm Valkā un citur pastāvēja līdz 1920. gada vasarai un pat pieauga (tas bija saistīts ar abu pušu atšķirīgajām interesēm attiecībā uz pilsētas un apgabala valstiskās piederības noteikšanu).

Mobilizētie tika nosūtīti uz Tartu, kur tika uzsākta apmācība. Sakarā ar karavīru lielo skaitu igauņu puse sākotnēji iecerētā bataljona vietā atļāva dibināt vienu kājnieku pulku, kurš tika nosaukts par 1. Valmieras kājnieku pulku, vienu rezerves bataljonu un vienu artilērijas bateriju.⁷ 28. martā pulks iesaistījās kaujās, sākot uzbrukumu Alūksnes virzienā, sekmīgi turpinot cīņas 31. martā izveidotās Ziemeļlatvijas brigādes sastāvā līdz pat 1919. gada vasarai, kad pēc Cēsu kaujām tika izveidota vienota Latvijas armija.⁸

Oto Hasmanis dzimis 1873. gada 20. augustā Lugažu Lielajā muižā⁹ muižas pārvaldnieka Kārļa un viņa kundzes Emmas, dzimušas Kalniņas, ģimenē, bet vēlāk dzīvojis tēva mājās Lugažu pagasta Ķeizaros. Beidzis Valkas pilsētas skolu, no 1894. gada papildinājis divus gadus kā mācekli praktiskajā lauksaimniecībā, pēc tam – tikpat ilgi – kā muižas pārvaldnieks un spirta dedzinātavas pārzinis Lānemetsas muižā Igaunijā pie tās īpašnieka Kārļa Šmita, bet no 1898. gada bijis pārvaldnieks Indriķim Zilem piederošajā Kerafera muižā Tērbatas (Tartu) apriņķī, no 1904. gada – Aumeisteru, Grundzāles, Zaķu un Mārsnēnu muižā. Pēc 1905. gada revolucionārajiem notikumiem atlaists no amata un 1906. gadā pārcēlies uz dzīvi Lugažu pagasta Lukstiņos (sievastēva saimniecībā), bet no 1908. gada bija Lukstiņu saimnieks. Aktīvi darbojās sabiedriskajā dzīvē, būdams Lugažu pagasta tiesas loceklis, 1910. gadā ievēlēts par Valkas lauksaimniecības biedrības priekšsēdētāju, vietējās pašvaldības vēlēšanās bija Valkas latviešu vēlēšanu komitejas priekšsēdētājs, bija arī Lugažu luterāņu draudzes konventa loceklis. Pirmā pasaules kara laikā piedalījies Latviešu Sarkanā Krusta Valkas komitejas izveidošanā, bija tās priekšsēdētājs, darbojās arī Valkas apriņķa Karaklausības komisijā. Tāpat viņš bija zemnieku pārstāvis Valkas un Cēsu apriņķa meža materiālu vērtēšanas komisijā un no 1915. gada – vietējās Valkas latviešu strēlnieku organizācijas komitejas priekšsēdētājs. Sabiedrisko darbību nepārtrauca arī 1918. gadā, kad Valku un visu Vidzemi ieņēma vācu karaspēks – okupācijas laikā darbojās par skolas padomes locekli Valkā.

1919. gada februārī ievēlēts par Valkas apriņķa Zemes padomes priekšsēdētāju, atjaunojis pagasta vecākā posteni. Piedalījies Latvijas Pagaidu valdības bruņoto spēku organizēšanā un parakstījis pirmo mobilizācijas pavēli Ziemeļlatvijā. No 1919. gada 19. aprīļa O. Hasmanis bijis Valkas apriņķa priekšnieka v.i. un organizējis policijas darbību. 1919. gada jūlijā–1920. gada decembrī strādājis par Valkas apriņķa priekšnieka I iecirkņa palīgu. 1920. gada decembrī (ievēlēts pirms tam igauņu karaspēka ieņemtajā Ziemeļlatvijā notikušajās papildu vēlēšanās) – 1922. gada novembrī bijis Satversmes sapulces loceklis no Latviešu zemnieku savienības, Kara lietu komisijas priekšsēdētājs. No 1924. gada decembra Lugažu pagasta padomes priekšsēdētājs (1927. gada jūnijā–1928. gada martā pagasta valdes priekšsēdētājs). 1925. gadā kandidējis uz konsula amatu Igaunijas Valkā (Valgā). No 1926. gada jūnija bijis arī Valkas apriņķa pašvaldības likvidācijas valdes loceklis, 1928. gada martā–1931. gada martā – Valkas apriņķa valdes loceklis. Turpinājis aktīvi darboties vietējā sabiedriskajā dzīvē un bijis Latvijas pirmās zirga pases autors. No 1927. gada arī 7. Valkas aizsargu pulka saimniecības priekšnieks (no 1930. gada – vada komandieris, 1932.–1935. gadā – pulka tieslietu darbvedis). Tika ievēlēts par Ziemeļlatvijas atbrīvotāju biedrības

“Ziemeļnieki” un organizācijas “Latvijas Vanagi” Valkas nodaļas goda biedru. Bijis arī Valkas krājaizdevu sabiedrības padomes priekšsēdētāja biedrs un atvaļināto karavīru biedrības “Ziemeļnieki” padomes priekšsēdētājs. Aktīvi darbojies Latvijas–Igaunijas tuvināšanās biedrībā. No 1930. gada jūnija, neraugoties uz Igaunijas Ārlietu ministrijas pretestību, O. Hasmanis bija Latvijas konsuls Igaunijas Valkā (Valgā). 1940. gada februārī atbrīvots no amata maksimālā vecuma dēļ un dzīvojis Lugažu pagasta Ķeizaros. Apbalvots ar Latvijas Triju Zvaigžņu ordeņa III un V šķiru, kā arī Igaunijas skautu organizācijas “Svastikas” nozīmi.

Padomju okupācijas laikā 1941. gada 14. jūnijā apcietināts un izvests uz Sverdlovskas apgabala soda nometnēm, kur necilvēciskos apstākļos miris jau pēc diviem mēnešiem – 14. augustā. Vienlaikus 1941. gada 14. jūnijā no Ķeizariem tika izsūtīta viņa kundze Ella Emīlija, dzimusi Asmane (dz. 1883. gadā), ar kuru O. Hasmani saistīja laulības saites kopš 1902. gada (1948. gadā atbrīvota no izsūtījuma), turpat Ķeizaros arestēts brālis Rūdolfis (miris soda nometnēs Sverdlovskas apgabalā 1942. gadā), izsūtīta arī brāļasieva un divi bērni. Paša Oto Hasmaņa bērni – Marta (1903–1977), Herta (dz. 1906. gadā), Kārlis (dz. 1908. gadā) un Viola Margareta (dz. 1922. gadā) – izsūtīti netika, jo Ķeizaros vairs nedzīvoja.¹⁰

Latvijas Valsts vēstures arhīva Kara vēstures komisijas fondā glabātās, 1928. gadā tapušās Oto Hasmaņa atmiņas¹¹ sniedz būtisku ieskatu situācijā Ziemeļlatvijā 1919. gada sākumā, kad šajā reģionā sadūrās un savstarpēji mijiedarbojās vairāku valstu, politisko grupējumu un tautību intereses. Dokumentam ir zināma nozīme gan novadpētniecībā, gan kopumā Latvijas Neatkarības kara, kā arī Igaunijas un pat Somijas attiecīgā laika posma vēsturē. Aprakstītie notikumi raksturo gan vispārējo situāciju tikko atbrīvotajās teritorijās, latviešu sabiedrības patriotismu un darbību, attiecības ar Igaunijas varas iestādēm, kā arī latviešu bruņoto spēku izveides sākumu šajā apgabalā u.c. Atmiņu vērtību paaugstina apstākļi, ka O. Hasmanis bija tiešs aprakstīto, Latvijas Neatkarības kara vēsturē svarīgo notikumu un procesu aculiecinieks un līdzdalībnieks.

Satversmes sapulces locekļa Oto Hasmaņa atmiņas par brīvības kustību Ziemeļlatvijā 1919. gada sākumā

Igauni ar somiem Valku ieņēma 1919. gada 1. februārī. Ziņa par Valkas ieņemšanu pienāca Ķellēs, mana brāļa Ādolfa¹² mājās (Kāģeru pag.¹³), tanī pašā vakarā. 3. februārī no rīta braucu no Ķellēm pa šoseju uz Valku. Pie Žuldiņu pārbraucamās vietas uz dzelzceļa līnijas satiku trīs lielinieku izlūkus, bet pie Kāģeru pagasta Čakšu mājām kalniņā satikos ar 6 somu izlūkiem un 1 virsnieku. Somu virsnieks prata vāciski un atļāva man uz Valku braukt. Ceļā redzēju vairākus somus, kuri gāja

visi līnijā uz priekšu, bez kaujas. Jo lielinieki aizgāja pirms trim dienām pāri Gaujā pie Lipšu (tilta) pasta. Iebraucis Valkā, devos pie igauņu komandanta. Pēdējais atradās jaunbūvētās vācu krājkases telpās. Tanī naktī pāri Valkai igauņi ar somiem ar tālšāvēju artilēriju apšāudīja lieliniekus pāri Sedas upei pie Gulbju kroga, Gulbju pasta, Smilgu un Purgaiļu mājām. Otrā dienā dabūju no komandanta atļauju braukt uz savām lauku mājām Lukstiņiem, 5 v[erstis] no Valkas, kur atradu priekšā igauņu 3. kājnieku pulka štābu, ar 6 virsniekiem un pulka komandieri,¹⁴ kapitanu¹⁵ Kruus¹⁶, 40 igauņu šķūtniekiem¹⁷ – kareivjiem. Otrā dienā novēroju, ka šķūtnieki ņem bez atļaujas sienu, maizi un kartupeļus. Apjautājos pie viņiem, kā tas nāk, ka viņi to dara. Uz to viņi man paskaidroja, ka viņi jau 5 nedēļas, kamēr prom no mājām, un produktus pievest nevarot, jo kauja ejot uz priekšu, – pulka komandieris kapitans Kruus man augšā teikto apstiprināja. Es viņam jautāju, kā būtu, ja viņam piegādātu latviešus kā šķūtniekus. Atbilde sekoja, ka viņam esot viena alga, kas viņam kara piederumus ved, – latvieši vai igauņi. Pēc tādas vienošanās devos pie Lugažu pagasta vecākā Pauļa Indusa Smēķu mājā. Kad viņam izstāstīju lietas apstākļus un piedāvāju viņam atkal uzņemties pagasta vecākā amatu, Paulis Induss tam piekrita, un tad mēs abi nobraucām uz pagasta namu. Lugažu pagasta nams bija no lieliniekiem galīgi izpostīts: naudas skapis gulēja tiesas zālē uz grīdas, ar uzlauztām durvīm, krēsli salauzti, arhivs izputināts. Pagasta namā atradām priekšā rakstvedi I. Melderi. Uz ātru roku visi trīs apspriedām, ko darīt. Nolēmām sasaukt 40 šķūtniekus no Lugažu pagasta un uzdot tiem ierasties pēc divām dienām pie 3. igauņu kājnieku pulka Lukstiņos – šķūtīs. Noteiktā dienā šķūtnieki bija klāt – un igauņus atlaida mājās, kuri par to bija laimīgi.

Lugažu pagasta vecākajam P. Indusam daudz nopelnu pie Ziemeļlatvijas brīvības kustības ar viņa noteiktību un patriotisko rīcību.

Pēc tam es aizbraucu uz Valku un nodibināju ar Valkas sabiedriskiem darbiniekiem kontaktu. No karavīriem satiku savu brāli¹⁸ Viktoru Hasmani,¹⁹ tagad 8. Daugavpils kājnieku pulka bataljona komandieris, no privātiem – dakteri J. Lībieti,²⁰ tagad Valkas aprinča ārsts, direktoru J. Stipro²¹ (tag. 2. Rīgas pilsētas vidusskolas direktors), skolotājus J. Bricmani²² un E. Nagobadu²³ ect. Dabūju dzirdēt, ka Valkas pilsoņi stipri uztraukti, ka igauņi rīkojas patvarīgi, nepielaiž latviešus pie pilsētas pārvaldīšanas darbiem un ka mums valdības priekštāvja nav. Visi kopā aizgājām uz pilsētas valdi pie igauņu priekštāvjiem, kuri bija sabraukuši no Tērbatas un Tallinas. Sēde bija diezgan vētraina, beidzot igauņi sāka uzklaut mūsu balsis. Pēc visa latviešu stāvoklis tomēr uzlabojās, lai gan igauņi raudzījās uz mums ar Argosa²⁴ acīm, ka mēs tikai varu nesagrābjam savās rokās.

Kādā dienā, datuma neatceros, lasīju igauņu laikrakstā "Postimees'ā"²⁵, ka Latvijas Pagaidu valdības priekštāvji esot iebraukuši

Rūjienā. Ļoti vēlējos viņus satikt un ar viņiem aprunāties, ko darīt. Tanī laikā augstākā vara Valkā piederēja somu brīvprātīgo komandierim oberstam Kalm'am²⁶, kas bija apmeties igauņu biedrībā "Sāde". Nogāju pie viņa un stādījos priekšā, ka esmu latvietis un gribu braukt uz Rūjienu, un lūdzu to, lai dod man atļauju braukšanai uz turieni. Obersts²⁷ Kalms bija vidēja auguma slaiks cilvēks ar gaiši zilām acīm un zeltainiem matiem, dzīvs un kustīgs. Kad es viņu lūdzu nākt palīgā latviešiem atbrīvojot zemi no lieliniekiem, no Valkas līdz Rīgai, ar saviem somu brīvprātīgajiem, viņš bija uz vietas ar to mierā. Tikai, kad prasīju, ko viņš par to grib, tas atbildēja, ka naudu gan ne, bet lai es latviešu vārdā parakstu līgumu par latviešu-igauņu robežu. Tā kā man gan robežas bij zināmas un viņam turpretim tās svešas, tad viņš mani lūdza uzgaidīt, jo viņš neesot politiķis, bet gan karavadonis, viņš pārrunāšot ar vienu somu maģisteru²⁸, kas viņam esot līdz, un tas man tad robežas līniju parādīšot, un, ja es būšot ar mieru līgumu parakstīt, tad viņš došot rīt saviem somu brīvprātīgiem pavēli iesākt kauju ar lieliniekiem un apsoties divu nedēļu laikā ieņemt Valmieru, Cēsis un Rīgu. Pēc kādām minūtēm 20 obersts Kalms ieradās atkal kabinetā un aicināja mani viņam sekot. Otrā kabinetā sēdēja kāds soms vilkādas kažokā; viņam priekšā uz galda gulēja izplesta karte, visgarām gar Latvijas un Igaunijas robežu. Iesākām sarunas, bet somam tā lieta bija jau skaidra, un viņš mums rādīja ar sarkanu zīmuli novilkto robežu, kura iesākās no jūras, pa Salacas upi līdz Burtnieku ezeram, no ezera līdz Sedas upes ietekai, tad pa Sedas upi līdz Rīgas lielceļam pie Vēžukroga Sedas tilta, no turienes bija novilkta taisna līnija uz Gauju pie Zīleskroga, tālāk pa Gauju un pa vecām administratīvām robežām. Kad redzēju, ka viņš prasa no Latvijas teritorijas tik daudz par atbrīvošanu līdz Rīgai un uz atlīdzību naudā neiegāja, atteicos piekrist tādām līgumam, jo nevarēju nest atbildību bez attiecīgām pilnvarām. Pa to starpu Kalms izgāja koridorā un satikās ar igauņu tirgotāju Lehepū, kas viņam pateica, kas es esmu. Tad obersts Kalms atgriezās un man konkrēti prasīja, vai es parakstīšu līgumu. Uz to es viņam atbildēju, ka neesmu pilnvarots no valdības. Kalms man pateica: "Jums, latviešiem, nav valdības – tautas karo, un tautas priekšstāvji paraksta, ar to arī pietiek." Tālākā sarunā viņš man pastāstīja, ka kāds vietējais igauņis viņam teicis, ka es esot vairāku biedrību priekšnieks un ka viņam pietiekot ar manu parakstu. Viņš savu uzdevumu veikšot divu nedēļu laikā, un latvieši tad varēšot paši nostāties uz savām kājām. Bet es kategoriski atteicos šādu līgumu parakstīt. Ja viņš prasītu naudu, tad es par to vēl varētu runāt, bet par zemi – nekad. Tie kungi bija pārsteigti un uzbudināti, bet ko lai dara. Kad sarunas izbeidzās bez rezultātiem, tad lūdzu viņa atļauju braukt uz Rūjienu pie [Latvijas] Pagaidu valdības priekšstāvjiem; to viņš man arī deva. Otrā dienā taisījās ceļā uz Rūjienu. Fronte vēl

nebija nodibinājusies, un ar zirgu bija riskanti braukt. Devos uz tā saukto Valkas II staciju. Tur sastapu kādu inteligenta izskata kungu, kas teica, ka bruņotais vilciens tūlīt braukšot uz Rūjienu. Tad stādījos igauņu bruņotā vilciena komandierim priekšā un lūdzu viņa pretimnākšanu mani kā latviešu priekšstāvi novest uz Rūjienu pie Latvijas Pagaidu valdības priekšstāvjiem. Komandieris laipni tam piekrita. Ap plkst. 10 vakarā ieradāmie Rūjienu. Rūjienu stacijā prasīju pēc stacijas komandanta; mani aizveda 1. klases vagonā pie kapitana Tallo²⁹. Kapitanam Tallo uzrādīju dokumentus, un viņš nekavējoties izrakstīja orderi uz "Aleksandra" viesnīcu. "Aleksandra" viesnīcas īpašnieks man paskaidroja, ka "Postimees" esot nepareizi informēts, jo neviena L[atvijas] P[agaidu] V[aldības] locekļa šeit neesot, bet tikai esot atgriezušies daži latviešu bēgļi – rūjienieši. Starp tiem minēja Rūjienu privātdokātu Grīnvaldu³⁰. Izrādījās, ka mans brauciens bijis veltīgs. Otrā dienā devos mājup.

Valkas igauņu komandants izsludināja pavēli, lai 13. februārī 1919. g. plkst. 10 no rīta ierodoties pie viņa komandantūrā visi Kereńska³¹ laikā vēlētie Valkas apriņķa zemes padomes³² locekļi un to kandidāti. Tā kā es skaitījos Valkas apriņķa zemes padomes kandidāts, tad nosacītā laikā ierados. No ievēlētiem bija skolotāji Ernests Nagobads un Kārlis Gulbis³³ (tagad 2. Saeimas deputāts, sociāldemokrātu frakcijas loceklis) un Oto Hasmanis, kā kandidāts, ieradušies, kā arī 7 pagasta vecākie no atbrīvotiem Valkas apriņķa pagastiem. Mums lika priekšā konstruēt Zemes padomi un Zemes padomes valdi.

Sākumā Kārlis Gulbis atteicās ar mums kopā strādāt, jo viņš neatzīstot tādu Zemes padomi, nedz arī viņas valdi, – paņēma cepuri un aizgāja. Turpat uz vietas no klātesošām personām sastādījās Zemes padomes valde – no Ernesta Nagobada, Oto Hasmana un Paula Indusa. Pārējie pagasta vecākie palika padomē. Komandants ritmeistars³⁴ Kornels³⁵ ierādīja mums Valkas apriņķa priekšnieka bijušās kancelejas telpas Rīgas ielā Nr. 9 un izsniedza 2000 igauņu markas kā avansu kancelejas noorganizēšanai. Tā radās centrs, kur latviešiem sanākt. Pirmās dienas pagāja ar telpu tīrīšanu. Par grāmatvedi pieņēmām Ādolfu Strenu, iegādājām vajadzīgās grāmatas, spalvas, tinti etc. Ierosināju jautājumu par mobilizācijas izsludināšanu, bet tam neviens nepiekrita. 15. februārī 1919. g. runāju par šo lietu ar igauņu komandantu ritmeistaru Kornelu un viņam prasīju, ko viņš teiktu, ja latvieši izsludinātu mobilizāciju. Viņa atbilde skanēja: "Tik cik man ir zināms, ja jūs latvieši nekā nedarīsiet, tad mēs igauņi iesauksim arī latviešus un liksim savā armijā – un jums nekā nebūs." Sākām nopietnāki pārdomāt, ko un kā darīt. Tanī pašā dienā izsūtīju uzaicinājumu visu sabiedrisko organizāciju priekšstāvjiem ierasties rītā, 16. februārī, plkst. 11 no rīta. Apspriešanās nāca ierosinājums par mobilizāciju un par latviešu karaspēka nodibināšanu. Sacēlās sīvas debātes. Sēde vilkās

līdz vakaram, un pie galīga konkrēta lēmuma netikām. Kad neviens no klātesošiem mobilizācijas pavēli negribēja parakstīt, tad ņēmu spalvu un parakstīju pavēli viens pats.³⁶

18. februārī 1919. g. plkst. 10 no rīta sākās pirmā mobilizācijas diena.

Tanī pat naktī izsūtīju pavēli uz tuvākiem pagastiem, bet pilsētā otrā rītā plkst. 6 no rīta to liku izlīmēt redzamās vietās. Ar 1. pavēli tika saukti virsnieki, apakšvirsnieki, medicīnas un veterinārfeldšeri uz reģistrēšanos. 1919. g. 18. februārī Zemes padomes kancelejā bij sapulcējies prāvāks skaits (ap 100) jaunu cilvēku, kuriem paskaidroju sasaukšanas iemeslu. Tai pašā dienā tos ieskaitīja kā kadru nākošām mobilizācijām. Otrā mobilizācija tika izsludināta 20. februārī.

Kad uz mobilizāciju iesauca virsniekus, tad neviens neuzbudinājās, bet, kad uz cīņu sauca visus pilsoņus,³⁷ tad uzbudinājums un spriedelēšana bija liela – iet vai neiet. Ierašanās bija diezgan dzīva. Mobilizācijas telpas bija pārpildītas; iesaucamie drūzmējās pie kādiem 12 galdiem, pie kuriem notika reģistrācija. Mobilizācijas darbi notika sekojoši: mobilizētiem bija jāizģērbjas, bet visi stomījās, neviens negribēja pirmais izģērbties. Tā uzreiz caur visu pūli izspraucās Kārlis Jāņa d. Kripe³⁸, pienāca pie galda un teica man kā komisijas priekšsēdētājam: “Ņemat mani, es esmu vesels. Noģērbties es negribu, jo esmu 9 gadus karojis, arī brīvības karus izkarošu.” Tā Kripe tika pieņemts Valkā kā Ziemeļarmijas pirmais karavīrs. Pēc tam vairs iebildumu nebija. Visi nāca un izģērbās, kā pienākas.

Starp citu, pie mobilizācijas komisijas ieradās kāds tēvs ar trim dēliem. Dēli bija iesaukšanas gados. Tēvs lūdza: “Kungi, atstājat man vienu dēlu mājās. Esmu 73 gadus vecs un nevaru savas lauku mājas zemi apstrādāt.” Uz jautājumu, kuru dēlu viņš vēlas paturēt mājās, tēvs atbildēja, ka vēloties, lai mājās atstājot jaunāko dēlu. Tā arī notika.

Kad bijām jau nostrādājuši vairāk dienas pie mobilizācijas un sagatavojuši Cimzes³⁹ semināru kazarmu iekārtai, ieradās Pagaidu valdības virsnieki Robežnieks⁴⁰, Liepa-Linde⁴¹, Lacers⁴² u.c. no Tallinas ar pilnvarām no pulkveža Zemitāna⁴³. Mobilizētos nolēmām pārvest uz Tērbatu. Pagaidu salasīšanas punkts bija Jāņa draudzes mācītāja dzīvoklis Valkā. Pirmo ešelonu uz staciju noveda mans brālis kapitans Viktors Hasmanis. Pirmā ešelonā bija 380 vīru. Pie stacijas es noturēju otrreizēju runu un liku tiem priekšā šādu svinīgu solījumu:

“Apsolu visuvarenajam Dievam, ka agrāk ieročus nenoliksīm, iekams tā zeme nebūs mūsu. Visuvarenais Dievs lai mūs pasarga un paglabā līdz priecīgai atkalredzēšanai brīvajā Latvijā. Dievs, svētī Latviju!”

Visi bija dziļi aizkustināti, acīs mirdzēja asaras. Atskanēja komanda, un kapit[ana]⁴⁴ Mucenieka⁴⁵ vadībā ešelons iekāpa vilcienā; zem dziesmas skaņām “Es karā i aiziedams” vilciens atstāja Latviju.

Ar otro ešelonu nosūtīju vienu karogu valsts krāsās, ar uzrakstu “Par brīvo Latviju”⁴⁶, ar noteikumu: iet ar viņu kaujā, uzvarēt un no-

nest Rīgā, un uzvilkt to Rīgas pils tornī. Kad pulks stāvēja Tērbatā, pie manis atbrauca uz Valku virsleitnants⁴⁷ Skujenieks⁴⁸ (bijušais⁴⁹ Kurzemes artilērijas pulka komandieris) ar lūgumu, lai pulkam dodot naudu, jo igauņu valdība ierādījusi kazarmas bez salmiem, pulkā esot izcēlusies gripa. Igauni iedodot putras katlu bez krāna un necinnētu, naudas pulkam neesot ne ko nopirkt salmus, ne ko remontēt katlu. Virsnieki sametuši pēdējos 30 rbļ. viņam ceļa naudai, ar ko atbraukt līdz Valkai. Man naudas nebija, stājos pie naudas līdzekļu vākšanas. Jānis Pavlovičs⁵⁰ no Lugažu Miķeļiem man iedāvāja pirmos 1000 rbļ. Otros 1000 rbļ. man deva Jānis Rauska⁵¹, grāmatu tirgotājs Valkā. 200 rbļ. iedeva man Lugažu Vecsauliešu saimnieks Kārlis Broks⁵², Ida Lārmane aizdeva kā iekšējo aizdevumu 1000 rbļ. Emīlija Skrīveres kundze atnāca pie manis un uz galda uzlika lielāku čupu naudas – 5000 rbļ. Par tādu patriotismu pārsteigts, es jautāju viņai, vai viņa arī zin, ko dara. Uz to viņa man atbildēja: “Jā, es zinu: ja nebūs brīvas Latvijas, tad arī man tā nauda nav vajadzīga.”

Bija vakars un vilciena laiks klāt. Iedevu virsleitnantam Skujeniekam 8200 rubļu naudas un teicu, ka pulkam naudu drīzumā gādāsim, uzliekot nodokļus zemturiem. Tā arī tika darīts. Katram zemes īpašniekam bija jāmaksā, resp., jādod, par katru zirgu 300 rbļ. un katram rentniekam un pusgraudniekam par katru zirgu 200 rbļ. no zirga kā iekšējo aizņēmumu. Pavisam sanāca 179 000 rbļ.

Tūliņ pēc pirmā ešelona nosūtīšanas Dr. J. Lībietis sasauca sapulci un nodibināja Ziemeļlatvijas Sarkanā Krusta biedrību. Šinī sapulcē Dr. J. Lībietis tika izvēlēts par Sarkanā Krusta biedrības priekšnieku. Dr. J. Lībietis strādāja kā īsts patriots nenogurstoši. Viņa vadītā Sarkanā Krusta biedrība nebija tikai slimnieku apgādātāja un ārstētāja, bet tā izpildīja arī intendantūras vietu pie I. Valmieras pulka. Bez Dr. J. Lībieša vadītās Sarkanā Krusta biedrības diezin vai būtu iespējams iesākto darbu līdz galam godam veikt.

Vienu dienu bija no Valmieras pulka atsūtīts uz Valku kapitans Mucenieks pie latviešu komandanta ltn. Laura⁵³, lai apgādānot pulkam 30 divjūgu ratus (ores) pulka vezumniekiem. Leitnants Laurs bija kapitana Muceniekas prasību noraidījis, jo viņam neesot nedz līdzekļu, nedz varas ratus pirkt, ne rekvizēt. Kapitans Mucenieks pienāca pie manis un stāstīja par savām likstām. Igauni prasot par ratiem 750 rbļ. gabalā, bet naudas neesot. Pie manis kancelejā bija ieradušies visi pagastu vecākie. Tūliņ noskaidrojām, cik ratu katrā pagastā, un konstatējām, ka ir iespējams dabūt 28 ratus; pietrūka vēl 2 ratu. Es iedevu kapitanam Muceniekam 3 zīmītes – vienu uz manas mājas Lukstiņu vārda, lai man sieva izdod jaunos divjūga ratus un divas jaunas ādas šoras, vienu krustgrožu un 2 apaušus; otra zīme – pie Jaunsauliešu saimnieka Jāņa Poļa⁵⁴, lai dod 2 sakas ar virzelēm un streņģēm. Trešo zīmi – uz Rūdolfa Hasmaņa⁵⁵ vārda – Ņeizaros – vienus divzirga

ratus. Pēc divām dienām visas 30 ores bija savestas Valkā, Konzuma⁵⁶ sētā. No Konzuma dabūju 30 brezentus, 30 valģus, 30 lāpstas, 30 cirvjus, 30 spaiņus, 380 pakavu, 5 pudi vāgu smēru, ko nosūtīju ar vilcienu uz Tērbatu.

Lielas grūtības sagādāja zirgu trūkums, jo vajadzēja 80 zirgu – 60 vezumnieku un 20 artilērijai. Zirgus brīvprātīgi deva zemturi, ar tādu noteikumu, ka pēc kara beigām katrs saņems savu zirgu atpakaļ, kāds viņš ir, bez iebilduma. Arī es personīgi devu savu labāko zirgu, kuru pie Rēzakas muižas⁵⁷ stipri ievainoja ar šāvienu caur rikli. Jāatzīmē lielā pretimnākšana no zemturu puses. Sarkanā Krusta biedrība un zemes padome vāca veļu, zābakus, sedlus, zoles, sakas. Pirmās Lieldienās uz fronti nosūtīja 800 olas, gaļu, maizi.

Kā es domāju iesauktos karavīrus apgērbt, mitināt un cīnā iet.

I.

Bijušā Cimzes semināra ēku biju domājis izlietot kā kazarmu. Artēzisko aku saveda kārtībā, izremontēja krāsnis, pieveda malku un salmus. Uzturu no mājām ņemt tur, kur ir, un daudz mājās nekavēties. Iet cīnā tik ātri, cik iespējams.

II.

Kā apbruņot. Ieroči bija daudz vēl izkaisīti pa lauku mājām, ar kuriem domāju pa daļai apbruņot iesauktos. Cīnās atņemt lieliniekiem ieročus un municiju.

III.

Cīnā iedami uz priekšu, atbrīvot zemi, dabūt uzturu un ieročus un turēties tik ilgi, kamēr satiktos ar Pagaidu valdību. Atkāpšanās nav – tikai uz priekšu.

Manas domas nebija iet uz Alūksni, bet gan uz Valmieru, Cēsīm un Rīgu, ja mūsu armiju nepadotu igauņu virspavēlniecībai. Vai tas pareizi, to nevaru apsvērt. Ko uz to teiktu iesauktie virsnieki.

Kāda vēsturiska sēde.

Kad pirmo reizi pie mums ieradās Valkā Ziemeļarmijas virspavēlnieks pulkvedis Zemitāns, tad pulks vēl atradās Tērbatā. Tā kā visas sēdes, tā arī šī sēde vilkās garumā: no plkst. 11 priekš pusdienas līdz plkst. 11 naktī. Pārrunājām arī jautājumu par Zemitāna ar igauņiem noslēgto militāro līgumu.⁵⁸ Noskaidrojām, ka Latvijas valdība viņam līguma slēgšanas pilnvaras nebija devusi. Mēs sapratām, ka nevar līgumu slēgt bez pilnvarām – tādām līgumam nav saistības. Tātad arī nolēmām pagaidām nekādus iebildumus pret Zemitāna slēgto līgumu necelt, bet turpināt iesākto darbu, kamēr izdzīsim ienaidnieku un mēs būsim stipri, un valdība pate varēs runāt ar igauņu valdību par nelikumīgo līgumu.

Pēc igauņu un somu ienākšanas Valkā tur bija iebrāucis no Versaļas miera konferences amerikāņu virsnieks kapitans Krančs⁵⁹. Valkas

sabiedriskie darbinieki Dr. J. Lībietis, direktors Stiprais, E. Nagobads un O. Hasmanis kopīgi sastādīja iesniegumu kapitanam Krancam. Iesniegumā norādījām, ka visi latvieši nav lielinieku piekritēji, bet ir arī nacionāli domājoši pilsoņi un tāpēc mēs lūdzam sabiedrotos, lai tie nāk mums palīgā ar ieročiem, apģērbu un pārtiku. Šo iesniegumu minētie sabiedriskie darbinieki iesniedza kapitanam Krancam Valkas stacijā, viņam tur cauri braucot. Kapitans Krancs šo iesniegumu apsolīja iesniegt Sabiedroto valstu pārstāvjiem.

Tā kā igauņi latviešus pie Valkas pilsētas pašvaldības nepielaida, tad Valkas sabiedriskie darbinieki nolēma griezties ar lūgumu pie Igaunijas Satversmes Sapulces un lūgt, lai dod latviešiem tiesības līdzī runāt pašvaldību lietās un lai nāk palīgā atbrīvojot zemi no lieliniekiem līdz Valmierai. Kā delegāti no Valkas uz Tallinu izbrauca Oto Hasmanis un Dr. J. Lībietis, direktors Stiprais, Vijciema pagasta vecākais Braukis un Ziemeļlatvijas pilnvarnieks Markus Gailītis⁶⁰. Nobraukusi Rēvelē⁶¹, latviešu delegācija nogāja uz igauņu Satversmes Sapulces namu un tur iesniedza savu memorandumu. Deputāts Poska⁶² izlasīja latviešu iesniegumu un teica, ka viņš nodošot to savai frakcijai. Kas attiecoties uz militāro palīdzību, tad tur nekā nevarot darīt, jo armijas vadība esot nodota ģenerālim Laidoneram⁶³, kurš, ja to atļausot kara darbība, varbūt būšot iet palīgā. Ar Tenisonu⁶⁴ un Reju⁶⁵ Dr. J. Lībietis vēl pārrunāja Valkas jautājumu. Igauņi bija stipri iedomīgi.

Pārņākdama viesnīcā, latviešu delegācija dabūja zināt, ka 16. aprīlī Liepājā noticis Stryka⁶⁶ pučs un ka Pagaidu valdība gāzta. Tūlīn delegācija nogāja pie angļu sūtņa un iesniedza protestu četrām lielvalstīm: Anglijai, Amerikai, Francijai un Japānai. Protestā lūdzām Sabiedrotos atbalstīt Pagaidu valdību. Otrā dienā angļu sūtnis mums paskaidroja, ka viņš saņēmis telegrammu, ka Sabiedrotie atzīstot Pagaidu valdību un nesolidarizējoties ar pučistiem.

Kādā Valkas sabiedrisko organizāciju sēdē februāra sākumā 1919. g. Valkas tirgotājs Pēteris Pakalns ziedoja 5 sudraba rubļus kā pirmo zelta fonda pamatu. Tani pašā dienā divi brāļi Akmentiņi, Jānis un Pēteris, no Aumeistaru pagasta Ducku mājām ziedoja lielākas summas Kerenska naudā priekš Ziemeļlatvijas brīvības kustības. Daudz ziedoja Teodors Veidemanis⁶⁷ no Kāģeru pagasta Čakšu mājām, kā sedlus, zābakus, veļu, gaļu un maizi. Arī Valkas tirgotājs Jānis Dajevskis deva daudz. Viņš uzstādīja 5 gultas slimnīcā pilnīgi ar savu veļu ect., bez tam tēju, vāģu smērus, pakavus, zirgu segas, segu jostas, vazeliņu priekš šauteņu tīrīšanas. Sevišķa atzinība pienākas daudzām Valkas sievietēm par viņu čaklo darbu, patriotismu un lielo atsaucību; neviena no tām neatturēja savus vīrus, brāļus un dēlus no brīvības cīņas. Viņas bija varones vārda pilnā nozīmē. Nav viegli tādus upurus nest, sevišķi vēl, kad nezina, kas no visa tā iznāks, bet Valkas pilsoņi bija mierīgas un apzinīgas. Lai vēsture novērtē, ko viņas darījušas.

Ziemeļnieces saprata, ko nozīmē tēvija, viņas nekurnēja, bet nesa lielus upurus.

Dažai krita vīrs, dažai dēls, dažai brālis un dažai līgavainis. Palika mazi bērni bez apgādnieka. Varoņu kapi Valkā⁶⁸ lai būtu svētā vietā katram Ziemeļlatvijas iedzīvotājam, kur lai mācās, ka Latvijas tauta prot savu tēviju cienīt un, ja vajadzīgs, arī mirt par viņu.

Kad Landesvērs nāca uz Cēsīm,⁶⁹ tad Ziemeļlatvijas pilsoņi bija uztraukti. Arī igauņi nezināja, ko iesākt. Angļu ģenerālis Gofs⁷⁰ sēdēja Helsinkos un gribēja igauņus no Cēsīm atsaukt, lai latvieši ar savu valdību dara, ko grib, jo viņš nevarēja saprast, kam mēs, ziemeļnieki, piekritīsim, vai Ulmaņa⁷¹ vai Niedras⁷² valdībai. Mēs tikām uzaicināti izteikties, par ko mēs stāvam, par Ulmani vai par Niedru. Uz tā pamata sasauca toreiz Pilslugažu⁷³ pagasta saimnieku sapulci. No 117 saimniekiem sanāca 83 saimnieki un pieņēma rezolūciju, ka mēs esam par Ulmaņa valdību, bet Niedru kā tautas nodevēju nosodām. Rezolūciju, kuru pieņēma vienbalsīgi, parakstīja trīs sapulces dalībnieki. Šo rezolūciju tūliņ nodevām tanī pat sēdē igauņu policijas kārtībniekam, kurš viņu nodeva igauņu karaspēka priekštāvjiem; pēc tam es viņu saņēmu atpakaļ, un viņas tekstu nodrukāja 11. jūlijā 1919. g. "Tautas Balsī"⁷⁴. Vēl viens pierādījums, ka Ziemeļlatvijas tauta nebaidījās savam ienaidniekam skaidri acīs pateikt, ko viņa grib, pēc tam vēl ciešāk apvienojās ap savu valdību – Ulmaņa personā. Kad pie Cēsīm iesākās kauja un kad dzirdēja liulgabalu dunonu, tad lūdzu Dievu dot uzvaru mums. Kad pienāca ziņa par ienaidnieka sakaušanu, tad visi uzelpojām.

Personīgi iespaidi.

Novēroju, ka pilsoniskās aprindas bija Latvijas valsts idejas pilnīgi piekritēji, bet sociāldemokrāti vēl šaubījās. Bet, kad viņi redzēja, ka tauta tik lielos apmēros piedalās brīvības kustībā, arī tie strādāja bezpartejiski ar pilsoņiem kopā. Pirmais akmenis bija sacēlis par daudz lielu vilni, lai to varētu ar kādu komunistu propagandas paņēmieni jeb šķiru naidu apturēt. Mums toreiz partiju nebija; mēs visi bijām latvieši. Ja mēs šodien stāvam it kā pie sasistas siles, sašķīlušies simtu partijās, tad vaina metama kā uz pilsoņiem⁷⁵, tā uz sociāldemokrātiem. Pilsoņi nav izturējuši savu cīņu līdz galam, bet, vadoties no pārāk šaurām interesēm, viens otru apkaro, naidu sēdami savā starpā; skaudība un neuzticība ir novedusi pie tā, ka trešās internacionāles⁷⁶ kalpi jau paceļ savas galvas un gaida tik izdevīga brīža uzbrukt Latvijas Lāčplēsim.

Lāčplēsi, esi modrs.

Lukstiņos 6. martā 1928.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ *Mieriņa A.* Latvijas valsts robežas (1918–1940) // Latvijas zemju robežas 1000 gados / Sast. A. Caune. – Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 1999. – 185.–198. lpp.; *Grinberga S.* Robežu veidošanās Baltijas jūras reģionā pēc 1. pasaules kara: Latvijas piemērs. Bakalaura darbs LU Vēstures un filozofijas fakultātes Centrālās un Austrumeiropas vēstures katedrā (vadītājs Ē. Jēkabsons). – Rīga, 2007. – 35.–45. lpp.
- ² Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – LVVA), 2575. f., 7. apr., 6. l., 310. lp.
- ³ LVVA, 1468. f., 1. apr., 131. l., 10. lp.
- ⁴ Par Valkas krišanu sk.: LVVA, 1468. f., 1. apr., 131. l., 30. lp. (Cēsu apriņķa priekšnieka J. Eizas 1918. g. 18. decembra telefonogramma par Valkas krišanu un paniku Cēsīs).
- ⁵ Sk.: LVVA, 1526. f., 1. apr., 35. l., 1. lp. (J. Zemitāna 1. pavēle “Latvijas kara organizācijai Ziemeļlatvijā un Igaunijā” 1919. g. 17. janvārī).
- ⁶ Sk.: LVVA, 1468. f., 1. apr., 131. l., 88. lp. (J. Zemitāna 1919. g. 20. februāra ziņojums par vienošanos ar Igaunijas valdību un latviešu karaspēka formēšanās sākumu).
- ⁷ Sk.: LVVA, 1468. f., 1. apr., 130. l., 109.–110. lp. (J. Zemitāna 1919. g. 12. marta ziņojums par mobilizācijas gaitu).
- ⁸ Ziemeļvidzemes militārās un politiskās situācijas raksturojums sagatavots, balstoties uz: Valmieras kājnieku pulka vēsture. 1919–1929. – Rīga, 1929. – 11.–29. lpp.; *Kalniņš E.* Ziemeļlatvijas karaspēka cīņas // Latvijas Atbrīvošanas kara vēsture / Visred. M. Penķis. – I d. – Rīga, 1938. – 151.–190. lpp.; Latvijas armija 20 gados / Vīrsred. H. Rozenšteins. – Rīga, 1940. – 117.–122. lpp.; *Andersons E.* Latvijas vēsture. 1914–1920. – Stokholma: Daugava, 1967. – 401.–417. lpp.; Ziemeļnieki: Latvijas Brīvības cīņu atcerei. Rakstu krājums. II d. – B. v.: Ziemeļlatvijas Brīvības cīņu piemiņas fonda komiteja, 1974. – 3.–248. lpp.; *Ščerbinskis V.* Ziemeļvalstu brīvprātīgie un Latvijas brīvības cīņas // Latvijas Vēsture. – 1997. – Nr. 2. – 78.–84. lpp.; *Ciganovs J.* Igaunijas karaspēks Latvijas teritorijā līdz Cēsu kaujām // Latvijas Kara muzeja gadagrāmata. III. – Rīga, 2002. – 118.–124. lpp.; 20. gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīgā valsts. 1918–1940 / Atb. red. V. Bērziņš. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 64.–67. lpp.; *Ekmane B.* Ziemeļlatvijas brigādes veidošanās 1919. gadā: ko par to stāsta Latvijas Kara muzeja krājums? // Latvijas Kara muzeja gadagrāmata. VI. – Rīga, 2005. – 192.–212. lpp.; u.c.
- ⁹ Lielāmuiža (arī Lielā muiža; igauņu val. *Paju*) – tagadējā Igaunijas teritorijā.
- ¹⁰ LVVA, 2570. f., 14. apr., 542. l.; 5604. f., 1. apr., 2419. l.; 3282. f., 1. apr., 138. l., 17.–19. lp.; Latvijas Valsts arhīvs, 1987. f., 1. apr., 13432/3. l.; *Jēkabsons Ē., Ščerbinskis V.* Latvijas ārlietu dienesta darbinieki 1918–1991. Biogrāfiska vārdnīca. – Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs; Zinātne, 2003. – 133. lpp.
- ¹¹ 1933. g. vietējā presē tika publicēts nebūtiski izmainīts, bet galvenais – hronoloģiski nedaudz papildināts atmiņu variants. Sk.: *Hasmanis O.* Atmiņas par brīvības kustību Ziemeļlatvijā 1919. gada sākumā // Ziemeļlatvija. – 1933. – 4., 11., 18., 25. marts, 1., 8., 22., 29. apr., 6., 20., 27. maijs, 3., 10., 17., 24. jūn., 1., 8., 15. jūl.
- ¹² Ādolfs Hasmanis (dz. 1882), lauksaimnieks Valkas pag. Ķellēs.

- ¹³ Kāģeru pagasts saskaņā ar Latvijas–Igaunijas robežkomisijas lēmumu 1920. g. tika sadalīts, daļa no tā iekļauta Igaunijā, daļa – Valkas pagastā.
- ¹⁴ Ļoti iespējams, ka bataljona komandieris J. Krūzs šajā laikā izpildīja arī pulka komandiera pienākumus vai arī atmiņu autors to nezināja un vienkārši uzskatīja viņu par pulka komandieri.
- ¹⁵ Domāts kapteinis.
- ¹⁶ Jāns Krūzs (*Kruus*; 1884–1942), Igaunijas armijas ģenerālmajors (1936), Pirmajā pasaules karā iesaukts Krievijas armijā, ieguvis virsnieka pakāpi, bataljona komandieris. Igaunijas Neatkarības kara laikā 3. kājnieku pulka bataljona komandieris, no 1920. g. – 6. kājnieku pulka komandieris. Pēc Igaunijas okupācijas apcietināts, nošauts Maskavā. Apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeņa III šķiru.
- ¹⁷ Šķūtis – transportdarbi, kuri tika veikti kļaušu kārtā ar savu transportu.
- ¹⁸ Vēl viens brālis – Pauls Roberts Hasmanis (1890–1979) arī bija Latvijas armijas virsnieks un 1925. g. tika paaugstināts par pulkvedi. P. Hasmanis jau 1918. g. 20. novembrī bija iestājies Latvijas Pagaidu valdības bruņotajos spēkos kā virsnieks Valkas apsardzības priekšnieka rīcībā, bet apļūkojamajā laikā viņš bija virsnieks O. Kalpaka komandētājā 1. Latviešu atsevišķajā bataljonā Kurzemē. Apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeņa II un III šķiru. Viņš netika represēts 1940.–1941. g. un nomira trimdā ASV. Savukārt brālis Leonhards Hasmanis (dz. 1888. g.) 30. gados bija centrālās savienības “Zvejnieks” valdes priekšsēdētājs un direktors rikotājs.
- ¹⁹ Viktors Hasmanis (1892–1984), Latvijas armijas pulkvežleitnants (1927). Dzimis Lugažu pagasta Ķeizaros, beidzis Valkas pilsētas skolu, no 1914. g. Krievijas armijā, pēc praporščiku skolas – virsnieks latviešu strēlnieku daļās. 1918. g. februārī atvaļināts, dzīvoja Valkā un vecāku mājās. No 1919. g. 18. februāra virsnieks (virslleitnants) Ziemeļlatvijas karaspēkā. Latvijas armijā līdz 1940. g. jūlijam. Pēc kara 1945. g. apcietināts, izcietis ieslodzījumā, 1964. g. atgriezies Latvijā un dzīvojis Iecavā. Apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeņa III šķiru.
- ²⁰ Jānis Libietis (1885–1946), ārsts. No 1888. g. dzīvoja Valkā, beidzis Valkas pilsētas skolu, Tērbatas (Tartu) universitāti. Pirmā pasaules kara laikā kara ārsts. No 1917. g. novembra 101. evakuācijas nodaļas Valkas punkta pārzinis. Palika vācu okupētajā Valkā un strādāja par ārstu. 1918. g. decembrī iecelts par Valkas slimnīcas vadītāju. No 1919. g. 22. februāra – Sarkanā Krusta Valkas biedrības priekšnieks un slimnīcas pārzinis. Bijis aktīvs Latvijas un Igaunijas robežkomisijas loceklis. 1928.–1940. g. – Ķemeru sēravotu iestādes direktors. Kara beigās devies bēgļu gaitās uz Zviedriju.
- ²¹ Jānis Stiprais (1870 – pēc 1944), pedagogs. Skolas direktors Tukumā, 1918. g., kad slēgta uz Valku evakuētā Tukuma ģimnāzija, iecelts par Valkas ģimnāzijas direktoru. Bijis Valkas bēgļu komitejas loceklis, 1919. g. Ziemeļlatvijas pārvaldes Skolu nodaļas vadītājs. No 1922. g. LU lektors. Vairāku mācību grāmatu autors.
- ²² Jānis Bricmanis (1874–1939), skolotājs, beidzis skolotāju semināru Pēterburgā. Bija skolas pārzinis, Valkas apriņķa tautskolu inspektors, pēc tam – pensionārs.
- ²³ Ernests Nagobads (1883–1965), pedagogs, mācījies Rīgas Politehniskajā institūtā un Pēterburgas Psihoneiroloģijas institūtā. Bijis Iekšlietu ministrijas Pašvaldību departamenta direktors, līdz 1944. g. Rīgas pilsētas 2. ģimnāzijas direktors. Miris ASV.

- ²⁴ Argoss – sengrieķu mitoloģijā simtacains milzis; vispārējā nozīmē – modrs sargs.
- ²⁵ “*Postimees*” (Pastnieks) – Igaunijas dienas laikraksts Tallinā 1886.–1940. g., 1932.–1935. g. Nacionālā centra partijas izdevums, 1938. g. slēgts. Izdevējs Jāns Tenisons.
- ²⁶ Hanss Kalms (*Kalm*; dz. 1899), igauņu izcelsmes Somijas armijas pulkvedis, pulka komandieris. Pēc atvaļināšanās – ārsts.
- ²⁷ *Oberst* (vācu val.) – pulkvedis.
- ²⁸ Maģisters – acimredzot domāts maģistrs jeb vienkārši kāda izglītota persona.
- ²⁹ Karls Tallo (1891–1942), Igaunijas armijas pulkvežleitnants, no 1914. g. Krievijas armijā, 1917.–1918. g. mācījies Ģenerālštāba akadēmijā. No 1918. g. beigām Igaunijas armijā, bataljona, vēlāk – pulka komandieris, 1934. g. atvaļināts. 1941. g. jūnijā apcietināts, nošauts.
- ³⁰ Pēteris Grīnvalds – privātdokāts Rūjienā.
- ³¹ Aleksandrs Kerenskis (1881–1970), Krievijas valstsvīrs, zvērināts advokāts. 1917. g. jūlijā–novembrī otrais Krievijas Pagaidu valdības premjerministrs. No 1917. g. marta Sociālistu – revolucionāru partijas biedrs, 1918. g. pārcēlies uz Franciju, Otrā pasaules kara sākumā – uz ASV.
- ³² Pēc 1917. g. martā notikušās pašpārvaldes institūcijas – Vidzemes Zemes padomes ievēlēšanas notika arī līdzīgas padomes ievēlēšana Valkas apriņķī. Padomē darbojās politisko partiju pārstāvji.
- ³³ Kārlis Gulbis (1875–pēc 1944), skolotājs, sabiedriskais un politiskais darbinieks, 1. un 2. Saeimas deputāts no LSDSP, Latvijas–Igaunijas robežkomisijas loceklis, Valkas pilsētas galva.
- ³⁴ Ritmeistars – Neatkarības kara laikā Vācijas armijas kavalērijas kapteiņa dienesta pakāpes apzīmējums, kas varēja tikt piemērots arī Igaunijas u.c. armijās dienotajiem. Krievijas u.c. armijās pastāvošās dienesta pakāpes “rotmistrs” modifikācija vācu valodā.
- ³⁵ Karls Ferdinands Kornels (1882–1953), Igaunijas valstsvīrs, virsnieks. 1918.–1919. g. Kaitselīta (aizsargu) organizācijas eskadrona komandieris Valkā, pēc tam – jaunākais leitnants armijā. 1919. g. decembrī – 1920. g. diplomātiskais pārstāvis Rīgā. Gājis bojā padomju ieslodzījumā. O. Hasmanis dēvē K. Kornelu par “ritmeistaru”, kas nav precīzi un ko acimredzot izraisīja viņa amats jātnieku eskadronā (eskadrona komandierim armijā pēc štata bija jābūt rotmistram jeb kapteinim).
- ³⁶ Sapulcē bez Zemes padomes locekļiem piedalījās arī J. Libietis, J. Bricmanis, J. Stiprais, P. Skrīveris, J. Ķīmenis, P. Pakalns, J. Rauska, Dzirkalis u.c. O. Hasmaņa parakstītā pavēle noteica, ka 18. februārī plkst. 10.00 Zemes padomes telpās jāierodas visiem Valkā dzīvojošajiem virsniekiem un kara ierēdņiem (līdz 50 gadu vecumam), kara ārstiem (līdz 60 gadu vecumam), feldšeriem (līdz 45 gadu vecumam) un instruktoriem (apakšvirsniekiem; līdz 35 gadu vecumam). Savukārt minēto kategoriju Valkas apriņķa iedzīvotājiem bija jāierodas 19. februārī. Pavēli naktī nogādāja uz pagastiem un nākamajā rītā izsludināja pilsētā.
- ³⁷ 1919. g. 20. februārī O. Hasmanis parakstīja pavēli par visu apriņķa 1869.–1902. g. dzimušo latviešu vīriešu kārtas iedzīvotāju reģistrāciju, kuriem bija 21. un 22. februārī jāierodas savās pagasta valdēs, kur tos reģistrēja jau 18. un 19. februārī Valkā reģistrētie virsnieki un instruktori. Februāra beigās mobilizāciju atbrīvotajā Latvijas teritorijas daļā saziņā ar Igaunijas militāro vadību izsludināja J. Zemitāns. Valkas pilsētā mobilizācija

- notika 25. un 27. februārī, bet Valkas apriņķī – 27. un 29. februārī. Visiem mobilizētajiem bija jāņem līdzī uzturs vienai nedēļai, apavi un apģērbs trim mēnešiem, trīs pāri veļas, gultas maiss, sega un divi palagi.
- ³⁸ Kārlis Kripe (1878 – pēc 1929), dzimis Lugažu pagastā, 1. Valmieras kājnieku pulka brīvprātīgais, seržants. 1928. g. apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeņa V šķiru. Dzīvoja Valkā.
- ³⁹ Jānis Cimze (1814–1881), latviešu sabiedriska darbinieks, pedagogs. No 1839. g. skolotāju semināra direktors Valmierā, no 1849. g. – Valkā.
- ⁴⁰ Vilis Robežnieks (1888–1966), virsnieks, virsleitnants, vēlāk – pulkvežleitnants. No 1918. g. 30. novembra Pagaidu valdības bruņotajos spēkos, no 1919. g. februāra – Ziemeļlatvijas karaspēkā Igaunijā, 1. Valmieras kājnieku pulkā.
- ⁴¹ Roberts Liepa-Linde (1890 – pēc 1928), virsnieks (virsleitnants, pēc tam – kapteinis). No 1919. g. 18. februāra Ziemeļlatvijas brigādes 1. Valmieras kājnieku pulkā. 1923. g. atvaļināts no armijas.
- ⁴² Iespējams, ka O. Hasmanis šeit sajaucis uzvārdus, jo dokumentos neizdevās atrast nekādu informāciju par virsnieku ar šādu vai līdzīgu uzvārdu šajā laikā Ziemeļlatvijas brigādē.
- ⁴³ Jorģis Zemitāns (1873–1928), Latvijas armijas virsnieks (kapteinis, no 1919. g. 28. februāra – pulkvežleitnants, no 13. marta – pulkvedis). No 1918. g. decembra Pagaidu valdības dienestā, no 1919. g. 10. janvāra militārais pārstāvis Igaunijā, no 2. februāra Igaunijas armijas pakļautībā esošā Ziemeļlatvijas karaspēka komandieris.
- ⁴⁴ Patiesībā – virsleitnants.
- ⁴⁵ Kārlis Mucenieks (1892–1942), Latvijas armijas virsleitnants, no 1919. g. novembra – kapteinis. Dzimis Lugažu pagastā, beidzis Valkas pilsētas skolu. 1915.–1917. g. Krievijas armijā, pēc karaskolas pabeigšanas virsnieks. 1919. g. 18. februārī Valkā brīvprātīgi iestājies Ziemeļlatvijas brigādē, no 27. februāra virsnieks 1. (4.) Valmieras kājnieku pulkā, vēlāk – Sapieru bataljonā. 1921. g. atvaļināts, līdz 1940. g. dienēja robežapsardzībā. 1941. g. Daugavpilī apcietināts, miris Vjatkas soda nometnēs.
- ⁴⁶ Karogu izgatavoja Valkas latviešu sievietes, dāvājot to mobilizētajiem karavīriem.
- ⁴⁷ Patiesībā – kapteinis.
- ⁴⁸ Teodors Skujenieks (1890–1927), Latvijas armijas pulkvedis (1925). Beidzis Rīgas Politehnisko institūtu, Pāvila karaskolu. Pirmajā pasaules karā virsnieks Krievijas armijā, 1919. g. februārī iestājās latviešu paš aizsardzības rotās Tartu. No 1919. g. 21. marta virsnieks Ziemeļlatvijas brigādes 1. Valmieras baterijā (vēlāk baterijas komandieris). 1920.–1927. g. Kurzemes artilērijas pulka komandieris. Izdarījis pašnāvību.
- ⁴⁹ Šeit autors lieto vārdu “bijušais”, izejot no atmiņu rakstīšanas laika skatpunkta 1928. gadā.
- ⁵⁰ Jānis Pavlovičs (1879–pēc 1939), lauksaimnieks Lugažu pagastā, dziesminieks. 1917. g. Valkas apriņķa valdes loceklis, 1919. g. Ziemeļlatvijas pārvaldes sevišķu uzdevumu ierēdnis, 1919.–1920. g. Apgādības ministrijas vecākais sevišķu uzdevumu ierēdnis. Aktīvi piedalījies sabiedriskajā dzīvē.
- ⁵¹ Jānis Rauska (1873–1967), grāmatrūpnieks Valkā, dzimis Lugažu pagastā. 20.–30. gados turpinājis vadīt savu grāmatspiestuvi, aktīvi darbojies Valkas sabiedriskajā dzīvē. Miris Valkā.

- ⁵² Kārlis Aleksandrs Broks (1899–1942), lauksaimnieks, virsnieks un policijas ierēdnis. Beidzis Latvijas Artilērijas karaskolu, virsnieks. Pēc tam Kriminālās policijas pārvaldes priekšnieka palīgs, Ilūkstes apriņķa priekšnieks līdz 1940. g. Apcietināts 1941. g. jūnijā, miris soda nometnēs Sverdlovskas apgabalā.
- ⁵³ Roberts Lauris (1895–1972), Latvijas armijas virsleitnants. 1915.–1917. g. Krievijas armijā, pēc karaskolas beigšanas – virsnieks. 1919. g. iestājies Pērnavas latviešu paš aizsardzības rotā, leitnants. 1919. g. februārī iecelts par Valkas apriņķa komandantu, 1919. g. aprīlī paaugstināts par virsleitnantu. 1919. g. septembrī – 1920. g. janvārī militārais pārstāvis Igaunijā. 1920.–1922. g. Satversmes sapulces loceklis no LSDSP. Ierēdnis. Miris Jaunzēlandē.
- ⁵⁴ Jānis Polis (1882–pēc 1942), lauksaimnieks Lugažu pagasta Jaunsaulesos.
- ⁵⁵ Rūdolfs Hasmanis (1898–1942), lauksaimnieks Lugažu pagasta Ķeizaros, pagasta aizsargu nodaļas priekšnieks. 1941. gada jūnijā apcietināts, gājis bojā soda nometnēs Sverdlovskas apgabalā.
- ⁵⁶ “Konzums” – 1907.–1937. g. Latvijas (līdz 1918. g. – Vidzemes guberņas) kooperatīvu saimnieciska centrālā savienība. 1915. g. vispārējās evakuācijas gaitā centrālā valde pārcēlās no Rīgas uz Valku un 1916.–1917. g. apgādāja ar pārtiku Ziemeļvidzemes iedzīvotājus. Latvijas Republikā valde atkal darbojās Rīgā.
- ⁵⁷ Rēzakas muižas tag. atrašanās vieta – Alsviķu pagasts. 1. Valmieras kājnieku pulka vienības, viena igauņu bruņotā vilciena atbalstītas, par ienaidnieka stipri nocietināto muižu kaujās iesaistījās 1919. g. 30. martā un nākamajā dienā to ieņēma.
- ⁵⁸ Runa ir par 1919. g. 16. februārī starp Latvijas pārstāvjiem (J. Ramanu un J. Zemītānu) un Igaunijas valdību Tallinā noslēgto vienošanos par Igaunijas armijas piedalīšanos Latvijas teritorijas atbrīvošanā un zināmu teritoriju piederību Igaunijai (sīkāk sk. publikācijas ievaddaļā).
- ⁵⁹ Augusts A. Krancs (*Krantz*; miris 1921 Vašingtonā), dzimis Zviedrijā, no 19. gs. beigām ASV armijas virsnieks, 1919. g. marta sākumā komandēts no Parīzes uz Igauniju stāvokļa noskaidrošanai.
- ⁶⁰ Markus Gailītis (1882–1942), valstsvīrs un inženieris, beidzis Rīgas Politehnisko institūtu. 1916.–1918. g. virsnieks Krievijas, 1919.–1920. g. – Latvijas armijā (virsleitnants). No 1919. g. 3. februāra Pagaidu valdības pilnvarotais pārstāvis civillietās Ziemeļlatvijā, vēlāk Latvijas–Igaunijas robežkomisijas loceklis. 1919. g. decembrī – 1920. g. jūnijā diplomātiskais pārstāvis Igaunijā. 1920.–1922. g. Satversmes sapulces, 1925.–1928. g. Saeimas deputāts, 1925.–1926. g. zemkopības ministrs, 1927.–1932. g. Latvijas Bankas padomes loceklis, vēlāk – rūpnieks. 1941. g. jūnijā apcietināts, miris Vjatkas soda nometnēs.
- ⁶¹ Rēvele – Tallinas oficiālais nosaukums līdz 1918. g.
- ⁶² Jāns Poska (*Poska*; 1866–1920), Igaunijas valstsvīrs. 1913.–1917. g. Tallinas pilsētas galva, no 1918. g. februāra – ārlietu ministrs.
- ⁶³ Johans Laidoners (*Laidoner*; 1884–1953), Igaunijas armijas ģenerālis. Beidzis Krievijas Ģenerālštāba akadēmiju. 1918.–1921., 1924.–1925., 1934.–1940. g. Igaunijas armijas virspavēlnieks, 1925.–1934. g. parlamenta deputāts. 1940. g. deportēts uz Krieviju, no 1941. g. ieslodzījumā.
- ⁶⁴ Jāns Tenisons (*Tõnisson*; 1868–1941), Igaunijas valstsvīrs. 1920.–1934., 1938.–1940. g. parlamenta loceklis, 1919.–1920. g. Ministru prezidents, 1923.–1925., 1932.–1933. g. parlamenta priekšsēdētājs, 1927.–1928., 1930. g.

- Valsts vecākais, 1930.–1932. g. ārlietu ministrs. Vadīja demokrātisko opozīciju pret autoritāro režīmu. Pēc okupācijas 1940. g. vasarā mēģinājis izvirzīt alternatīvu kandidātu sarakstu okupācijas varas iestāžu organizētajās parlamenta vēlēšanās. 1940. g. rudenī apcietināts. Miris padomju ieslodzījumā.
- ⁶⁵ Augusts Rejs (*Rei*; 1886–1963), Igaunijas valstsvīrs. 1918.–1919. g. darba un labklājības ministrs, 1919.–1920. g. Satversmes sapulces priekšsēdētājs, 1923.–1925. g. Igaunijas delegācijas vadītājs Latvijas–Igaunijas robežkomisijā, 1925.–1926. g. Rīgikogu (parlamenta) priekšsēdētājs, 1928.–1929. g. Valsts vecākais, 1930.–1934. g. Tallinas pilsētas domes priekšsēdētājs. No 1938. g. sūtnis PSRS, 1940. g. cauri Rīgai bēga uz Zviedriju, 1944.–1945. g. trimdas valdības ārlietu ministrs, no 1945. g. trimdas valdības premjerministrs ar prezidenta tiesībām.
- ⁶⁶ Patiesībā atmiņu autors domājis 1919. g. 16. aprīlī vācu spēku realizēto apvērsumu pret K. Ulmaņa Pagaidu valdību, bet Vidzemes landmaršals un Vidzemes muižniecības pārstāvis Berlīnē Heinrihs Eduards Karls fon Strīks (*von Stryk*; 1873–1938) Liepājas ostā tika aizturēts 1919. g. 18. februārī, kad muitas ierēdņi viņa bagāžā atklāja dokumentus, kas liecināja par nodomu gāzt Pagaidu valdību un izveidot Baltijas hercogisti. Pats izbrauca uz Vāciju, bet minētais notikums tika dēvēts par “Strīka sazvērestību”. O. Hasmanis šeit abus notikumus sajaucis.
- ⁶⁷ Teodors Veidemanis (1863–pēc 1925), lauksaimnieks Valkas pagasta Čakšos.
- ⁶⁸ Domāti 1919. g. kritušo Ziemeļlatvijas brigādes 1. Valmieras kājnieku pulka karavīru kapi Valkā, kuri tika atklāti 1922. gadā. Kapus rotā Emila Meldera skulptūra “Senlatviešu karavīrs”.
- ⁶⁹ Domāti 1919. g. jūnija notikumi, kas noslēdzās ar kaujām pie Cēsīm.
- ⁷⁰ Hjūberts Gofs (*Gough*; 1870–1963), Lielbritānijas armijas ģenerālis. 1916.–1918. g. – 5. armijas pavēlnieks, 1919. g. Sabiedroto militārās misijas vadītājs Baltijas valstīs. 1922. g. atvaļināts.
- ⁷¹ Kārlis Ulmanis (1877–1942), valstsvīrs. Ministru prezidents 1918. g. novembrī – 1921. g., 1925.–1926. g., 1931. g. martā–decembrī, 1934. g. martā – 1940. g. jūnijā, Valsts prezidents 1936.–1940. g. Realizēja autoritāru apvērsumu 1934. g. maijā. Miris padomju ieslodzījumā.
- ⁷² Andrievs Niedra (1871–1942), luterāņu mācītājs, konservatīvs sabiedriski politisks darbinieks. 1919. g. maijā–jūnijā provokiskas valdības vadītājs, no 1919. g. emigrācijā, 1924. g. atgriezies Latvijā, tiesāts un izraidīts. Atgriezās tikai vācu okupācijas laikā Otrajā pasaules karā.
- ⁷³ Viens no Lugažu pagasta agrāk lietotajiem nosaukumiem.
- ⁷⁴ “Tautas Balss” – politisks, sabiedrisks un literārs dienas laikraksts Valkā 1919. g. 22. aprīlī – 30. septembrī, redaktors – Tautas padomes loceklis Oto Nonācs, no jūlija – Jēkabs Janovskis. Laikraksts pilnībā atbalstīja K. Ulmaņa vadīto Latvijas Pagaidu valdību.
- ⁷⁵ Domātas centriskās un labējās partijas, kuras latviešu valodā kopš partiju darbības pirmsākumiem pretēji “kreisajām” tika dēvētas par pilsoniskajām partijām.
- ⁷⁶ III Internacionāle (arī Komunistiskā Internacionāle) – starptautiska komunistisko partiju apvienība, dibināta 1919. g. Maskavā, darbojās līdz 1943. g.; ar tās starpniecību Padomju Krievijas (no 1922. g. – Padomju Savienības) vadība realizēja savu ārējo politiku.